

YÖK'ün Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi (Taslak) Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme*

AÜ Asistan Girişimi**

Sunuş

Bu metin, AÜ Asistan Girişimi öncülüğünde bir araya gelen, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde görevli araştırma görevlilerinin, Yükseköğretim Kurulu'nun, 2006 yazında üniversitelere ve kamuoyuna açıkladığı "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi" başlıklı (taslak) rapora ilişkin görüş, eleştiri ve önerilerini içermektedir. Buradaki değerlendirmelerin ağırlık noktasını üniversiteler düzeyinde yapılacak değişiklikler oluşturacaktır.

Rapora ilişkin en genel tespitimiz, önerilerin üniversiteleri daha da ticarileştiren düzenlemeleri hedefliyor olmasıdır. Şunu baştan belirtmeliyiz ki eleştirimiz, geçmiş idealize edecek tarzda, önceki tarihsel dönemler boyunca üniversitelerin bu tür dinamiklerden bağımsız olduğu yönünde bir varsayıma dayanmamaktadır. Tarihsel gelişim içinde üniversitelerin sermaye birikim süreçleri, sınıf ilişkileri ve toplumsal mücadeleler içinde işlevler edinmiş olduğu açıktır. Bununla birlikte üniversitelerin

* Bu metin, Ankara Üniversitesi Asistan Girişimi adına Sevilay Kaygalak, Aydın Ördek, Mesut Sert ve D.Çiğdem Sever tarafından kaleme alınmıştır.

** Ankara Üniversitesi Asistan Girişimi, araştırma görevlilerinin, genelde üniversitelerin, özelde de asistanların sorunlarını tartışmak, kendi aralarında bir iletişim ve paylaşım zemini yaratmak üzere başlattıkları bir girişimdir. Bilgi için bkz. www.asistanlar.org

bu işlevlerini ancak belli koşullar altında yerine getirebileceğinin anlaşılması, üniversitelere özgü birtakım ilkelerin tanınmasını ve yerleşikleşmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bunlar *akademik özgürlük, özerklik ve demokratik yönetim* ilkeleridir. Bu ilkeler, bizim rapora ilişkin çözümlerimizin temel referans çerçevesini oluşturmaktadır. Şüphesiz “bilimsel bilgi”nin pek çok tanımlaması yapılabilir. Bizim açımızdan tartışılmaz olan, üniversitede bilgi üretiminin birey ve toplumun insani gelişme potansiyellerini açığa çıkaran ve özgürleştiren niteliğidir. Bu nitelik ise ancak söz konusu ilkelerin varlığıyla sağlanabilir.

Çözümleme hattının nasıl kurulduğuna gelince, raporda öngörülen değişikliklerin, esas olarak bilgi üretim ve aktarım süreçleri açısından ne anlama geldiği ve bilim emekçilerinin durumunu nasıl etkileyeceği ya da nasıl yeniden şekillendireceği tartışması üzerinden ilerlenmiştir. Rapor kendi içinde pek çok çelişki barındırmaktadır. Bununla kastettiğimiz, rapordaki sorun tespitleri ve mevcut duruma ilişkin eleştiriler ile öneriler kısmı arasındaki yarılmadır. Değerlendirmelerimizde ilk olarak taslak raporun amacı ve hazırlanma anlayışına ilişkin düşüncelerimiz aktarılacak, ardından temel çelişkilere dikkat çekerek raporun içerdiği eğilimler, yeni yönelimler ve önerilerin ortaya çıkarabileceği sonuçlara ilişkin bir tartışma yürütülecektir. Bu tartışmalar sırasında dile getirilen karşı çıkışlar, üniversitede bilgi üretiminin anlamına ilişkin kendi yaklaşımımızı da ortaya koyabilme amacını taşımaktadır.

1. Raporun Amacı ve Hazırlanma Anlayışı

Sanırız en başta taslak raporun hazırlanma sürecinin anti-demokratik niteliğini vurgulamak gerekir. Yükseköğretimin baş aktörleri olan üniversiteler ve onu oluşturan çeşitli bileşenler bu sürecin dışında bırakılmış; Yükseköğretim Kurulu, taslak raporu tamamladıktan sonra bu çevrelerin görüşüne başvurmuştur. Yani üniversite bileşenleri taslak raporun oluşturulma sürecinin bir katılımcısı olamamıştır. Bu nedenle, Türkiye üniversite sistemi için bir yeniden düzenlemeyi gerekli gören bu rapor, söz konusu ihtiyacı üniversitelerin gerçek sorunları üzerinden tanımlamamaktadır. Nitekim “Giriş” kısmında dile getirilen “Günümüzün bilgi ekonomisine dayalı küresel ekonomik yapısı, bilginin üretilmesi ve paylaşılmasında birinci derecede sorumlu olan üniversitelerden beklentileri çeşitlendirmiş ve arttırmıştır” tespiti, bu yeniden düzenleme ihtiyacının, Türkiye üniversitelerinin **YÖK sistemi içindeki ağır sorunlarından ziyade tarihsel açıdan içinde bulunduğumuz toplumun bütünsel değişim koşullarından kaynaklandığının** açık bir ifadesidir. Aşağıda raporu değerlendirirken daha ayrıntılı çözümlerle göstereceğimiz üzere, bu koşullar çerçevesinde üniversiteler ulusal rekabet gücünü artırmanın mekanizmaları olarak görülmekte, bilimsel bilgi, ‘stratejik bir değer’ olarak tanımlanmaktadır. Raporun “stratejik seçmeleri” bu zihniyet doğrultusunda Türkiye üniversitelerinde topyekün bir dönüşümü öngörmektedir.

Dolayısıyla YÖK Strateji Raporu, Avrupa'yı dünyanın en rekabetçi bilgiye dayalı ekonomik gücü haline getirmek üzere (s.6) 1998'de Sorbonne Ortak Bildirisi'yle ilk ciddi adımı atılan Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) oluşturma sürecine dahil olma çabasından öte bir amaç taşımamaktadır. Üniversite alanında, öğrenci sayısındaki büyük artışların getirdiği yığınlaşma, küreselleşme ve öğrenci hareketliliğinin yükselişi, finansman yapısında kamu kaynakları ile sürdürülebilirliğin sorgulanmaya başlaması gibi argümanlarla, giderek kamu dışından kaynak sağlamaya zorlanma, özelleştirme, "kalite güvencesi" sorununun uluslararası bir boyut kazanması, girişimci üniversite modeline yönelmesi gibi yeni eğilimlerin raporda genişçe yer tutması da bundandır. Nitekim raporu hazırlayanlarca üniversitelerden beklentilerin en önemlileri 1) *Daha fazla ve daha geniş bir yaş grubuna öğretim vermek*, 2) *Toplumla daha güçlü köprüler kurarak bölgesel ve ulusal kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmak*, 3) *Öğretimde mezunların iş bulabilme kapasitesini artırmak, araştırmada bilgi üretimi yanısıra uygulamaya yönelmek*, 4) *Paydaşlara hesap verebilen, açık ve saydam yönetim modelleri geliştirmek*, 5) *Tüm bunları, giderek azalan kamusal kaynaklar ile karşılayabilmek* olarak sıralanmaktadır (s.6). Bu beklentileri "en önemli" olarak tanımlamanın gerisinde raporun gerçek niyeti yatmaktadır: **Üniversitelerdeki bilimsel araştırma faaliyetlerini sermaye ve özel sektörün gelişimi açısından verimli kılmak; yine aynı mantıkla üniversiteyi özel sektörün nitelikli emek ihtiyacının karşılanmasının aracı olarak görmek; büyük bir 'talebin' yöneldiği kârlı bir alan olarak tanımlanan bu hizmet alanındaki kamusal yükümlülükleri kaldırarak sermaye için yatırım ve kâr fırsatları yaratmak...** Raporun tamamına damgasını vuran ve fütursuzca kullanılan "kalite", "paydaş", "arz/talep" vb. tanımlamalar raporu hazırlayanların bu yöndeki arzusunun açık göstergeleridir. Dile de yansıyan bu piyasalaşma olgusu, özel kesime nitelikli işgücü yetiştirmekle sınırlı kalmayıp, *paydaşların* finansmana doğrudan katılmaları ve bilginin ürün olarak doğrudan piyasada satılması şeklinde kendini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında raporda üniversiteler, ürünü bilgi olan fabrikalar düzeyine indirilmekte ve buna uygun yönetim, finansman ve örgütlenme biçimleri geliştirilmektedir.

Raporun bütününe ilişkin belirtilmesi gereken bir diğer nokta, metnin 6 Kasım 1981'de yürürlüğe giren, Türkiye'deki üniversiteleri "üniversite" olmaktan çıkaran ve yükseköğretime indiren YÖK'e ilişkin kayda değer bir eleştiri içermemesidir. Bilindiği gibi YÖK, raporun da hoşnutsuzluk duyduğu Türkiye üniversite sistemine ilişkin pek çok sorunun kaynağı ve sorumlusudur. Araştırma görevliliği olarak adlandırılan asistanlığın öğretim üyeliği mesleğinin doğal kaynağı olmaktan çıkarılması, araştırma ve yayın faaliyetleri üzerindeki sıkı denetim gibi pek çok anti-demokratik ve baskıcı uygulama, akademik özgürlüğü zedeleyecek disiplin cezaları,

bir planlama organından çok merkezi bir icra organı olarak çalışan bu kurumun varlığı ve işleyişinin sonucudur.

Değınmek istediğımız son bir nokta da, raporu hazırlayanların zihinlerinin gerisindeki geri kalmışlık mülâhazasıdır. Bunu, yapılan değerlendirmelerin sürekli bir gelişmiş ülke karşılaştırması halinde yürütülmesinden ve ilerlemeci paradigmanın işler örnekleri olarak kabul edilen Kıta Avrupası ve özellikle Kuzey Amerika'daki eğilimlerin sorgusuz sualsiz uygulanması yönündeki iradeden gözlemek mümkündür.

2. Raporun Değerlendirilmesi

Rapor, her şeyden önce içerdiği çelişkilerle bir bütün olarak değerlendirilmeye, eleştirilmeye değer bir metin. Rapordaki tüm çelişkileri ortaya koymak bu çalışmanın sınırlarını aştığından biz kendimizi yükseköğretim sisteminin sorunları, sınırları ya da yükseköğretime ilişkin tespitler ve öneriler çerçevesinde bir değerlendirme ile sınırlayacağız.

Değerlendirmenin sonunda ifade edilmesi gerekeni başında belirtelim: Rapor, genel olarak, Türk yükseköğretim sisteminin asıl sorunlarını tespit etmekten uzaktır; teknik bilgilerin dökümü, veriler ve bunların dinamik (zamana yayılan) denkleştirilmesi dışında [“öğrenci sayısı şu kadarı bulacaktır, bu nedenle öğretim elemanı sayısı şu kadar olmalıdır” benzeri tespitler...] önerilerde bulunmamaktadır. Bunun yanında, çok olmamakla birlikte metne serpiştirilmiş özgürlük çağrıları ve bireyin nesneleştirilmesine reddiyeler bu konularda somut öneriler getirilmediğinden samimi kabul edilemez. Çok daha önemlisi, yapılan tüm bu teknik sayılabilecek tespitler ve bunlar doğrultusunda geliştirilen öneriler **baskı ve zorunlulukları** merkeze alıp, bunları yapılması gerekenin güdüleyicisi kılmaktadır. Bu çerçevede, yeni kurullar, denetim mekanizmaları, *performans kriterleri* ve değerlendirme süreçleri önerilmektedir. İki çok temel noktayı hatırlatma gereği duyuyoruz: İlki, denetimin sonunun olmadığı; ikincisi ise zorla güzelliğın olmayacağıdır.

Mevcut haliyle rapor, üniversitelerin asıl sorunlarını tespit etmekten ve bunlara çözüm üretmekten uzaktır. Örneğın, raporda, öğretim elemanlarının uluslararası atıf endekslerine giren yayın yapıp yapmadıkları dışında nitelikleri için çözüme götürecek bir tespit yapılmamaktadır. Öğrencilerin ise başarısızlıkları sık sık yinelenmektedir. Bu küçük ayrıntıdan da çıkarsanabileceğı gibi raporun derdi, üniversitenin sorunlarını tespit edip, bunların **nasıl** çözüleceğıne dair önerilerde bulunmak değildir. Rapor, Türkiye dışında belirlenen bir eğilimin habercisi, ulağıdır. **Bununla birlikte, yaptığı oydaşma çağrısı ile öngörülen politikaların yaratacağı sorunların tarihsel sorumluluğunu topluma yıkmak gayretindedir.** Üniversitelerin hazırlanmasında hiçbir rol oynamadıkları strateji, bir dayatma olarak

değerlendirilebilir. Bu eksiklik, kamuoyundan değerlendirme talebi ile kapatılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda tespit ettiğimiz asıl sorun çerçevesinde, raporun sistemin öğrenci üzerinden tezahür eden başarısızlıklarını çokça ifade etmesi, bahsi geçen uluslararası dönüşüm eğiliminin öğrenci odaklı olduğunun işareti olarak kabul edilebilir. Rapor, dünyanın entegre üretim alanları olarak, verimlilik güdüsü ile yarışabilirlik temelinde bölünmesini itirazsız kabul etmektedir. Kapitalist toplumun ya da raporun tercihinine uygun biçimde sanayi toplumunun bu yeni evresine *küresel bilgi toplumu* denilmektedir. Rapor, küresel bilgi toplumunu, hiçbir somut tarife gitmeden, sanayi toplumundan ayrı görmektedir. *Küresel bilgi toplumu!* Tarifin “küresel” kısmını, dünyanın entegre üretim alanları olarak bölünmesi ve bu alanların verimlilik temelinde, (raporda bahsi geçmeyen sıfatı ile) **yıkıcı rekabet** tarafından idare edilmesi oluşturmaktadır. Ya *bilgi toplumu?* Her şeyi bilme potansiyeli ile donatıldığı için hiçbir şeyi bilememe tehlikesi ile karşı karşıya bulunan bu toplum ne açıdan bir bilgi toplumdur? Bizim tarafımızdan, bu sorunun şöyle bir yanıtı olabilir: **Sınırlı insan ömrünü kuşatan ve kime ne faydası olduğu bir türlü sorulamayan rekabet ya da yarışma**, yaşamlarına ilişkin birer projeksiyonları olma ihtimali ve bu güçleri ellerinden alınan insancıklar yaratmanın ‘ikna edici’ yolu olsa gerek!

Piyasanın önüne geçilemez yayılması ve nüfuz kabiliyeti ile söz konusu entegrasyon atbaşı gelişmiştir. Raporda da belirtildiği üzere yaşam boyu eğitim, sürekli yarışma halinde olan üretim alanlarında birer nesneye dönüşmüş insanların, (etkin işleyebilmesi için belirsizlik içermesi gereken) emek piyasasındaki rekabet güçlerini koruma aracıdır. *Bilgi toplumu* kelimenin geniş anlamıyla bu süreci kodlamaktadır. Bu nedenle, rapor sıklıkla *entegrasyon, mobilite, tanınma, akreditasyon, kalite güvencesi, performans* terimlerini kullanmakta, bunları yürüttüğü tartışmanın merkezine almaktadır. Bu açıdan raporun gerçekleştirme çabasında olduğu çok daha tehlikeli bir şeyle karşı karşıyayız: Rapor bir dil ya da bir söylem, böylelikle bir iktidar yaratmaktadır. Ve bu iktidar raportörlerin sıkça kullanmayı tercih ettiği *artan yükseköğretim talebi, yükseköğretimin arzı, doktoralı arzı* vb. kavramsallaştırmalar ile kurulmaktadır. Bu tür bir dilin yaratılması, mevcut durumda üniversitenin özelleştirilmesinin yolunu açmak amacını güdebilir. Bu noktada rapor, temel eğitimi bir insan hakkı olarak görüp, mesleki eğitimden ayırmakta, devlete düşeni ise herkese temel eğitim sağlayıp, mesleki eğitim almaya gücü yetmeyen borçlandırmak olarak tarif etmektedir, burada da dil gayet masumanedir: Fırsat eşitliği...

Özetlersek, temelde Türkiye’nin olmayan bir yükseköğretim stratejisini, eğitimin asıl sorunlarından uzak, adeta bu stratejiye varmak üzere seçilen tespitler üzerinden

yürüyen rapor samimiyetten uzak bir dil yaratma çabası olarak görülebilir. Bu dil ve dil dolayısıyla oluşan iktidar, Türkiye'nin olmayan strateji önerisini mümkün kılmak üzeredir.

Yukarıda ana hatları tespit edilen değerlendirmeye üniversitenin sorun ve sınırlarına ilişkin saptamaların kategorize edilmesi ile devam edelim. Burada ortaöğretime ve üniversiteye giriş sistemine ilişkin sorunlar, üniversitenin niteliğine ilişkin saptamalar yer alacaktır.

Rapora göre ortaöğretim, öğrenciyi yükseköğretime hazırlayamamaktadır; yükseköğretime yerleştirme sınavı ise etkin değildir (s. 89). Sınavın kusurları şöyle sunulmaktadır: Öğrencinin farklı yönleriyle tanınarak yükseköğretime alınamaması, aday sayısı fazla olduğundan nitelikli sınavların yapılamaması ve yaygın kabul gören bir seçme yolunun bulunmaması. Ayrıca yığılmanın yarattığı yarışma, sınavı bir amaç haline getirip adayların ruh sağlığını bozmaktadır (s. 98). Öncelikle, bir bütün olarak eğitim sisteminin yeniden biçimlendirilme gayretinde olduğu ve yakın gelecekte bu doğrultuda dönüştürücü adımlar atılacağı anlaşılmaktadır. Ortaöğretimde “yapısal” hiçbir dönüşümü öngörmeyen bu arayışlar, eğitimin cehalet üreten yapısını muhafaza etmekle birlikte, toplumun önemli bir kesimine (yığına) belge dağıtmak üzere yeniden düzenlemelere gidilmesinden öte bir amaç gütmemektedir.

Raporun bir bütün olarak (niteliği, mali ve idari yapısı ile) üniversiteye ilişkin saptamalarını değerlendirmeye ise üniversite algısı ya da tasarımından başlamak ufuk açıcı olacaktır. Raporda, üniversitenin akılcılığın, zarafetin, cömertliğin, hoşgörünün hakim olduğu, eleştirel düşünce kapasitesinin törpülenmediği canlı bir ortam olduğu ifade edilmektedir (s. 14). Bu ifadeye iki açıdan, iki soruyla yaklaşmak mümkündür. **Üniversitede hakim olan akılcılık hangi akılcılıktır? Zarafet ve yoksulluk yakışıksız bir ikili olduklarından, yoksulun üniversitede yeri var mıdır?** Üniversiteler gerçekte burada tarif edildiği gibi yerler olmayıp, baskıcı, dinlerdeki benzer kâstlara sahip kurumlardır; daha az despot olmaları, despot olmadıklarının işareti kabul edilemez. Yani raporun üniversite tasavvuru gerçekçi değildir. Aslında raporun aynı sayfasında (s. 14) bahsi geçen garip tehlike raportörlerin de söylediklerine inanmadıklarını gösterir niteliktedir: Rapora göre, **üniversitelerin toplum içinde erimesi tehlikesi vardır**. Gerçekte topluma yabancı olmayan ya da topluma yabancılaşmamış bir kurumun toplumun içinde erime tehlikesi neden olsun? Kabahat ya toplumun ya da üniversitenin...

Üniversitenin yönetsel ve mali yapısına ilişkin tespitlerin genel değerlendirmesine gelince, yönetsel yapıya ilişkin *akademik özerklik ve özgürlük, üretkenlik ve kalite, etkin kaynak kullanımı, mali özerklik, saydamlık, hesapverebilirlik,*

özgünlük, esneklik, katılıma açık olmak, toplumla ilişki, uluslararası ilişkilere önem vermek gibi çeşitli ilkeler ortaya konmuş, ancak üniversitelere yön verecek bu ilkeler arasındaki ödünleşmeye değinilmemiştir; bu ilkeler arasında denge ve ilişki kurulmasını öngören öneriler getirilmemiştir. Örneğin akademik özgürlük ile üretkenlik ve *kalite* arasındaki gerilim için bir çözüm önerilmemekte, ayrıca akademik özgürlük ile mali özerklik gibi bir arada bulunması mümkün olmayan bazı ilkelerin bir arada sayılması raportörlerin bu konudaki samimiyetini sorgulanabilir kılmaktadır. Diğer yandan raporda sıkça önerilen kurul yapıları iyi niyetle ve işlevsel düşünülmüş olsa bile Türkiye'deki mevcut siyasal ve sosyal yapı veri alındığında bunların bürokratik, iş görmez birer yapıya dönüşecekleri kolayca ileri sürülebilir.

Üniversitelerin yönetim modeline ilişkin Kıta Avrupası sistemine özgü meslektaşlar yönetimi —ki ülkemizde şu an uygulanan sistem budur—, Kuzey Amerika'daki iş yönetimi modeli ve son yıllarda giderek yaygınlaştığı belirtilen girişimci yönetim modelinden söz edilmektedir (s.45).¹ Raporda açıkça söylenmemekle beraber, belli konularda görev yapacak rektör yardımcılarında akademisyen olma koşulu aranmayacağı gibi yapısal değişikliklerden dünyadaki eğilime uygun olarak girişimci modelin yaşama geçirilmesinin istendiği anlaşılmaktadır (s.45,170).

İdari ve mali açılardan ülkenin önüne konan bu stratejik seçim iki temel çelişki barındırmaktadır: İlki merkezîyetçiliğin aşındırılmasının mali özerklikle olmasına izin veren girişimci modelin öngördüğü hiyerarşinin merkezîyetçiliği yeniden üretecek olması; ikincisi girişimci modelin performans üzerinden oluşturacağı denetleme mekanizmasının, girişimci modelin öngördüğü akademik özgürlüğü mümkün kılmayacak olmasıdır.

Üniversitenin karşı karşıya kaldığı sorunları tespit ettikten sonra rapor bunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Her şeyden önce ikinci öğretim örneğinde olduğu gibi bazı durumlarda sorun alanlarını yok sayıp herhangi bir çözüm önerisinde bulunmadığı gözlemlenen rapor çözüm önerdiği durumda ise üniversiteyi piyasalaştırmaya yönelik zihniyetini açığa vurmaktadır.

¹ Meslektaşlar yönetiminde üniversite akademisyenler tarafından seçilen öğretim üyelerince yönetilmekte, bu bakımdan daha yatay bir yönetim modeli oluşturmaktadır. İş yönetimi modelinde üniversite dışından atanan bir yönetim kurulu üniversiteyi yönetmektedir. Girişimci modelde ise çoğunluğunu üniversite dışından atanan üyelerin oluşturduğu bir yönetim kurulu rektörü belirlemekte, rektörler dekanları, dekanlar ise bölüm başkanlarını... Üniversite senatosu akademik konularda, yönetim kurulu idari ve mali konularda yetkilidir (s.46).

3. Karşı Çıkişlar

Raporda ele alınan bütün çözüm önerilerini tek tek ele alıp incelemek yerine önerilen çözümleri bizim açımızdan benzer olduğunu düşündüklerimizi bir araya getirerek belli başlıklar altında topladık. Yedi alt başlık altında ele aldığımız değerlendirmemizde raporun önerdiği çözüm karşısında kendi alternatif çözümlerimizi koyduk.

3.a. Kâra Yönelme Değil Kamu Hizmeti

Raporda üniversitenin eğitim, araştırma ve kamu hizmeti şeklinde üç işlevi olduğundan bahsedilmiştir. “Kamu hizmeti” işlevinin bu şekilde ayrıştırılması ve tanımlanma biçimi çelişik ve düşündürücüdür. Rapora göre *kamu hizmeti* işlevinin içine ücret karşılığında değişik düzeylerde “kültürel tüketim talepleri”ne cevap vermek için açılan programlar, sanayinin ve ülke savunmasının gereksinmesini duyduğu yeniliklerin geliştirilmesi ve projelerin yapılması gibi işlevler girmektedir. Tüm bu işlevlerin araştırma ve eğitim dışında sınıflandırılan bir “kamu hizmeti işlevi” adı altında birleştirilmesi ile anayasal/yasal düzenlemelerde üniversitenin *kamu hizmeti* yürüten kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlar olduklarının belirtilmesi karşısında kamu hizmetinin ne olduğu ve bu sınıflandırmanın ne gibi sorunları barındırdığı sorgulanmalıdır.

En temel tanımıyla kamu hizmeti, toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan toplumsal ihtiyaçların karşılanması faaliyetinin devlet tarafından yürütülmesini ifade eder. Bu bakımdan gerek organik, gerekse maddi ölçüt dikkate alındığında bir kamu tüzel kişisi olan üniversitelerin yürüttüğü asli hizmet olan eğitim ve araştırma hizmetleri, devletin toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için yürüttüğü hizmetlerden biri olduğundan kamu hizmeti niteliğine sahiptir. Bu nedenle **raporun eğitim - araştırma - kamu hizmeti şeklinde yaptığı bu ayrım kendi içinde tutarsız bir yaklaşımdır**. Elbette ki üniversitenin asli işlevleri olan eğitim ve araştırma işlevleri kamu hizmeti alanında yer almaktadır. Peki o zaman raporun en temel konularından birinde neden bu tür bir ayrım yapılmıştır?

Bu ayrımın anlamı ve önemi, yukarıda değinilen bakış açısı ile birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Raporun arka planında üniversitelerin kamu yararının gerçekleştirilmesi için öğrencilerin bilimsel/sanatsal ve kültürel gelişimini sağlamak ve tüm toplumun yararına olan araştırma şeklindeki işlevlerinin ötesinde bir anlam ve önem taşımasının hedeflendiği, **üniversitenin adeta piyasaya hizmet eden ve bu şekilde kendi kaynaklarını yaratan birer “Ar-Ge işletmesi” haline getirilmek istendiği** ve bu yapılırken de *akademik özgürlük, kamu hizmeti işlevi, mali özerklik* gibi “masum” kavramlara sığınarak anlam ve içeriğin çarpıtıldığı görülmektedir. Özeld e *kamu hizmeti* adı altında sunulan “sanayinin ve

ülke savunmasının gereksinmesini duyduğu yeniliklerin geliştirilmesi ve projelerin yapılması" işlevine bakıldığında, **öznesi bakımından da doğrudan kamuyu değil, özel sektörü ve ordu ile silah sanayini hedef aldığı**, bunun dışında "kamu hizmeti üretimi üniversiteye gelir getirmektedir" biçimindeki cümleden de kamu hizmeti adı altında kavramsallaştırılan bu işlevin ve ayırımın **üniversitenin piyasaya mal ve hizmet üretme kapasitesini gelire dönüştürme fırsatını mümkün kılması için yapıldığı anlaşılmaktadır** (s. 153-155).

Raporda belirtilen bu "kamu hizmetleri işlevi"nin bir başka sakıncası da, "öğretim elemanlarının bu hizmetlerin üretilmesindeki performanslarının akademik kariyerleriyle açıkça ilişkilendirilmiş olması gerekliliği"dir. (s.154) Öğretim elemanlarının atanma ve yükseltilmeleri *kamu hizmeti* adı altında yürütecekleri bu faaliyetlerdeki performanslarına göre ölçüldüğü takdirde, üniversiteler piyasanın talebine göre "iş/proje" yapacak kurumlar haline gelecek ve bu bağlamda üniversitede akademik özgürlükten tam anlamıyla bahsetmeye olanak kalmayacaktır. Raporda bu tür kaygılar dile getirilmeden "gelirin kullanılma ve bölüşülme biçiminin saydamlığı ve hakçılığının sağlanmaması" biçimindeki kaygılar bu işlevin "etik çerçevesi" olarak sunulmuştur.(s.154)

Kamu hizmetinin bir başka özelliği de, bu hizmetlerin piyasa koşul ve kurallarından bağışık kılınarak yürütülmesidir. Bunun bir nedeni, toplumsal yaşam için büyük öneme sahip bu hizmetlerin toplumun her kesimine eşit biçimde sağlanması gerekliliğidir. Ancak raporun yükseköğretim algısı yükseköğretimi bir kamu hizmeti olmaktan çıkaracak öneriler içermektedir. Bireylerin ekonomik gücünün bilgi ve öğrenim düzeyleriyle, ülkelerin rekabet gücünün ise beşeri ve sosyal sermayeleriyle ölçüldüğü bir dünyada üniversiteye olan talebin artmakta ve üniversite eğitiminin az sayıda seçkini içeren elitist eğitimden kitlesel eğitime doğru bir yönelim içine girdiği tespitine (s.35) karşılık raporun yükseköğretimi paralı hale getirmenin gerekliliğine yönelik inancı ve bu konuda öngördüğü yeniden düzenlemeler bir yığılaşmaya değil **dışlamaya** işaret etmektedir. Yükseköğretime talebi, piyasanın işgücü ihtiyacı açısından kavrayan bir zihniyet doğrultusunda, bu talebin kişisel gelişimi sağlamaya yönelik olduğu durumlarda ücretsiz olarak karşılanmasına yönelik itirazın meşru görülmesi (s.7) ve öğretim giderlerinin bu hizmetten bireysel olarak yararlananların ödeyecekleri öğrenci katkı paylarınınca karşılanması gereğine ilişkin vurgular, yükseköğretimin paralı ve pahalı bir hizmet alanı haline gelmesinin ve giderek toplumun daha az bir kesiminin bundan yararlanabileceğinin haberini vermektedir.

2.b. Paydaş değil bileşen

Raporun üniversite tasarımını şekillendiren üniversiteden beklentiler arasında saydığı *paydaşlara* hesap verebilen, açık ve saydam yönetim modelleri geliştirmek

(s.6) önerisi, üniversitenin aktörlerini paydaşlar olarak tayin edivermektedir. Rapora göre üniversitenin *paydaşları*, öğretim alanında öncelikli olarak bu hizmetten yararlanan öğrenciler, araştırma alanında ise sanayi kuruluşlarıdır. Bu nedenle de öğretim giderlerinin karşılanmasında öğrencilerden katkı payı, araştırma giderlerinin karşılanmasında ise sanayi desteği öncelikli gündem maddeleri haline gelmiştir (s. 38) Raporda defalarca kullanılan bu *paydaş* sözcüğü, “bir ortaklık veya mal üzerinde payı olan kimse”, yani *hissedar* anlamına gelmektedir ve özünde bu terim yükseköğretimin tabii olduğu kamu hukukuna değil, ticaret hukukuna ilişkin bir terimdir. Yönetişim modelleri bakımından da kullanılmaya başlandığı görülen bu terim katılımcılık ve şeffaflık gibi kamu yönetimi ilkelerine gönderme yapıyor gibi görünse de, raporda kullanılış biçimiyle eğitimin/araştırmanın bireysel getirisi nedeniyle satın alınan bir meta olduğu ve üniversitelerin özelleştirilmesi gerektiği anlayışını meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Oysa üniversitenin hisselerle bölünmüş bir ortaklık, sanayinin ya da öğrencilerin “malı” olarak görülmesi mümkün değildir. Üniversite, özünde bireysel getiriden öte toplumsal getirisi olan, piyasa koşullarından bağımsız kılınan ve kamu hizmeti üretimi alanında yer alan kamu tüzelkişiliğidir. Raporda bu anlayışın terk edilerek üniversitelerin müşteri memnuniyetini esas alan birer “işletme”, kamu yararını gerçekleştirmek için “hizmetten yararlananlara” değil, fiyatını ödeyen müşteriler olarak öğrenci ve sanayiye odaklanan birer kurum olarak kurgulandığı görülmektedir.

2.c. Mali Özerklik Değil Kamusal Finansman

Yükseköğretim stratejisinin çözüm getirmeye yöneleceği 11 stratejik sorun alanı sayılırken çok önemli bir ifade kullanılıyor: “...üniversitenin toplumla ilişkilerinin kurulma biçimine ilişkin etik standartların piyasa değerleri tarafından aşındırılmasının önlenmesi.” (s. 7) Oysa rapor boyunca yürütülen mali özerklik tartışmaları, bilim ve ticaret arasında ciddi bir yakınlaşmaya işaret ediyor. Rapora göre eğitim alanında olduğu gibi araştırma alanında da üniversitelerin kaynaklarını giderek kamu kesimi dışından sağlamaya zorlanması, üniversitelerin kendi gelir kaynaklarını yaratması, artırıp çeşitlendirmesi meselesini öncelikli bir gündem haline getirmiştir.

Türkiye’deki üniversite sisteminin finansman modelinin önemli sorunların kaynağı olduğu ve bu konuda değişiklikler yapılmasının gerekliliği raporda sık sık dile getirilmektedir. (s. 141) Yükseköğretime getirisi artırılacak bir yatırım alanı olarak yaklaşılabilmesi (s.144), farklı kanallardan sağlanacak kaynakların etkin kullanımı (s.164), “Kurumların verimli çalışabilmesi ve kaynaklarını etkin kullanabilmesi anlamlı bir **mali özerkliğe** sahip olmakla mümkündür” (s.165) gibi vurgular finansman

modelinin yeniden kurgulanmasının nasıl bir mantığa dayanacağını ipuçlarını vermektedir. Raporun savunduğu mali özerklik yanında “performans ölçütlerine dayanan mali özendiriciler” (s.14), “performans esasına göre farklılaşabilecek bir ücretlendirme sistemi” (s.27), üniversite/işveren/hükümet temsilcilerinden oluşan ve tarafsızlığı ya da bağımsızlığının güvencesi olmayan “ulusal kalite güvence ajansı” (s.43) gibi yeniden yapılanmaların akademik özgürlük ortamının en büyük düşmanı olduğu gözden kaçırılmaktadır. Bilimsel araştırmanın ürünleri, pazarlanabilir metalar olarak tanımlanmakta, kâra yönelme pratikleri üniversitelerin temel işlevleri haline gelmektedir.

Oysa aynı rapor, “Araştırma ve öğretim alanlarında yürütülen çalışmaların devletten ya da toplumdaki kaynaklardan siyasal, ekonomik ve dinsel baskılarla karşılaşmadan özgürce gerçekleştirilmesi temel bir ilkedir. Araştırma ve öğretim elemanları, çalışmalarını (yasalara uymak koşuluyla) üniversite dışından ya da içinden herhangi bir baskıyla karşılaşmadan yürütebilmelidir” de diyebiliyor (s.164).

Yüksek öğretime artan talep ile bu alana ayrılan kaynakların giderek azalması arasındaki gerilimin bir sonucu olarak üniversitelerin daha fazla mali özerkliğe kavuşturularak kendi gelir kaynaklarını artırıp çeşitlendirmeleri, başta öğrenciler olmak üzere diğer paydaşların da finansmana katılması önerisi; her şeyden önce yüksek öğretime ayrılan kamu kaynaklarındaki azalmayı veri olarak bunun gerisindeki mantığı sorgulamamaktadır. Ayrıca üniversitelerin kendi gelir kaynaklarını yaratmaları onların piyasaya açılmaları anlamına gelmektedir. Bu ise **üretilen bilginin toplumla olan bağı kırılıp bilgiyi özelleştirmekte, akademik özgürlüğün en temel koşullarından biri olan araştırma konusunu seçme özgürlüğünü araştırma nesnesinin verildiği-yönlendirildiği bir faaliyet düzeyine indirmektedir.**

Bize göre üniversitelerin kamusal finansmanı, araştırma ve öğretim faaliyetlerini yürüten üniversite çalışanlarının akademik özgürlüğünün ve idari özerkliğin olmazsa olmaz koşuludur. Üniversitelerin mali özerklik adına kendi kaynaklarını yaratabilmek üzere piyasa ortamına itilmesi, bilimi sermayenin hizmetine koşma çabasından başka bir anlama gelmemektedir. Mali özerklik idari özerklik anlamına gelmemektedir. İdari özerklik mali özerklikten daha öncelikli bir gündem maddesidir.

3.d. Rektörlerin ya da Sermayenin Egemenliği değil Fakültelerin Özyönetimi

Raporda kurgulanan yapıda bir yandan özel sektörün üniversitede güç ve söz sahibi olacağı bir sistem oluşturulurken, var olan yapıda bulunan yönetime ilişkin sorunlar göz ardı edilmektedir. Her ne kadar raporda aşırı merkezîyetçi yapının

değiştirilerek üniversitelerde daha katılımcı ve özerk bir yapının getirilmesi gerektiği belirtilmişse de, (s.18, 167) üniversitenin kendi içerisindeki merkeziyetçi anlayış korunarak bugün üniversitelerdeki sorunlardan biri daha dikkate alınmamıştır.

Kurumların kendi başına yürütülebilir kararlar alıp işlemler yapabilme ve bunları uygulama yetkisini ifade eden idari özerklik, öncelikle kamu tüzel kişiliğine sahip olmayı gerektirir. Kamu tüzel kişiliği, 2547 sayılı yasadan önceki sistemde fakültelere de tanınmışken 1981 yılından itibaren sadece üniversitelere tanınmıştır. Bu nedenle fakültelerle ilgili idari kararlar rektörlük tarafından alınmaktadır. Yurtdışına gidecek öğrenci veya öğretim elemanlarının seçilmesi, ihtiyaçlara göre kadro açılması gibi önemli kararların tümünün rektörlük tarafından alınması, raporun deyişiyile *akademik kurumlarda egemen olan zihniyet ve alışkanlıklar* da dikkate alındığında sorunlar yaratmaktadır. Öncelikle bu durum, işlevsel olarak sorundur; fakültelerin ve bilim dallarının özgül ihtiyaçlarının merkez tarafından bilinmesi mümkün olmamaktadır. Diğer yandan bu durum yönetim kültürü anlamında pratikte de sorundur. Özellikle çok fazla fakülteden oluşan üniversitelerde rektörlük ile fakülteler arasında gerginlikler yaşanabilmekte, sağlanan olanaklar bakımından da eşitsizlikler ortaya çıkabilmektedir.

3.e. Hissedarların (Paydaşların) değil Tüm Üniversite Çalışanlarının Yönetime Katılımı

Raporda üniversitelerdeki yönetim anlayışının şeffaf, demokratik ve katılımcı olması ve katılımın gerçekleştirilmesi için çeşitli mekanizmalar getirilmesi gerektiği belirtilmekle beraber, bunun diğer ilkelerin üstünde bir ilke olarak görülmemesi uyarısı yapılmaktadır. (s.166) Merkeziyetçiliğin azaltılması yönünde birtakım adımlara yer verilmekte, daha ileri adımların atılmasının ise kalite süreçlerinin geliştirilmesine bağlı olduğu dile getirilmektedir. (s.167)

İlk bakışta, raporda getirilen dekan ve rektörlerin rapor vermesi ve fakülte kurullarında öğrenci temsilcilerinin de yer alması önerisine karşılık araştırma görevlilerinin temsilinin öngörülmemesi, raporda bahsedilen katılımcılığın bir kamu yönetimi ilkesinden çok şirket yönetiminde kullanılabilecek müşteri memnuniyeti anlayışına göre şekillendirildiğini göstermektedir. Raporun tümüne sinen müşteri memnuniyeti anlayışı, üniversitelerin sanayi/öğrenci ve akademik personelden ibaretmişçesine bir tablo çizilmesinden de anlaşılmaktadır. Raporda üniversitenin önemli bir bileşenini oluşturan diğer çalışanlar (idari personel, işçiler vs.) ve onların katılım hakkı da yok sayılmıştır.

3.f. Araştırma Görevlileri: *Burslu Öğrenci Değil İş Güvencesi*

Raporun pek çok yerinde Türkiye’deki doktoralı sayısının artırılması gerektiği vurgulanmıştır. (s. 12,13,16,25,186 vd.) Raporda bunun iki nedeninden bahsedilmektedir: Açılan yeni üniversitelerde doğacak öğretim elemanı ihtiyacı ve nitelikli işgücü yetiştirilmesi. Bu doğrultuda doktoralı sayısının artırılmasında araştırma görevlisi kadro sayısının artırılarak Yükseköğretim Kanunu’nun 50/d maddesine göre atama yapılmasının devamı öngörülmüştür. (s.25) Ancak nedenlerden biri olarak sayılan yeni üniversitelerin öğretim elemanı ihtiyacı için özel olarak çıkarılmış bir madde olan 35. madde bulunduğu ve raporda bu uygulamanın da yaygınlaştırılması önerildiğinden 50/d uygulamasının amacının sadece özel sektöre nitelikli işgücü yetiştirmek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum yine raporun duruşu bağlamında çelişik bir yaklaşımdır. Bir yandan yükseköğretim eğitimi hakkı içinde tanınmadığı ve yükseköğretimin kamusal finansmanının mümkün olmadığı, üniversitelerin sermayeye hizmet ederek kendi finansal kaynaklarını yaratması gerektiği, diğer yandan özel sektöre kamusal finansmanla sekiz yıl boyunca istihdam edilerek doktoralı işgücü yetiştirilmesi savunulmaktadır.

50/d uygulamasının niteliği ve sorunlarına gelince, bu şekilde atanan araştırma görevliliği statüsü, lisansüstü eğitime bağlanarak ihtiyaç duyulan öğretim elemanı ve nitelikli işgücü yetiştirme aracı olarak görülmekte, bunun sonucu olarak da araştırma görevlileri bu eğitimleri süresince finanse edilen burslu birer öğrenci olarak değerlendirilmektedir. Oysa araştırma görevlilerinin Yükseköğretim Kanunu’nun 50/d maddesine göre atanması ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Bu maddeye göre, her yıl atamaları yenilenen araştırma görevlileri başarılı olsalar bile doktora eğitimlerini tamamladıkları gün görevlerine son verilebilmektedir. Bu durum, beraberinde Türkiye’nin öğretim elemanı yetiştirmek bakımından bir “yükseköğretim stratejisi”nden bahsetmenin mümkün olmadığı, akademisyen olabilmenin liyakata değil, bölüm başkanı ya da danışmanların iki dudağının arasından çıkacak söze bağlı olduğu bir sistemi getirmektedir. Uygulamada proje alan bölümlere 50/d’ye göre “araştırma görevlisi” alındığı ve bu projeler bittiğinde bu kişilerin yüksek lisanslı veya doktoralı işsizler kervanına katıldığı, tek kadro ihtiyacı olmasına rağmen öğretim üyelerinin “sadakata” esaslarına göre “seçme” yapmak için birden fazla araştırma görevlisi aldığı ya da maddenin kötüye kullanılarak danışman veya bir başka öğretim üyesinin “istekleri” sonucunda öğrenciliği sektöre uğratılan pek çok kişinin işsiz kaldığı görülmektedir. Raporda bu sistemin devamının öngörülmesi karşısında “sadakata değil liyakata göre öğretim elemanı yetiştirilmesinin öneminin” defalarca belirtilmesinin (s. 13,71,142,190) bir anlamı kalmamaktadır. Doktoralı eleman/insan yetiştirmenin masum aracı olarak sunulan 50/d uygulaması, kötüye

kullanılmaya elverişli ve kendi öğretim üyelerini yetiştirmesi bakımından üniversitenin “bindiği dalı kesen” bir uygulamadır.

Bu uygulama aynı zamanda akademik özgürlüğe de aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Raporda da belirtildiği gibi (s.164), akademik özgürlüğün başlıca varoluş koşulu, bilim emekçilerinin akademik çalışmalarını yürütürken üniversite içinden veya dışından herhangi bir baskı ve dayatmaya maruz kalmamasıdır. Oysa var olan koşullarda bir araştırma görevlisinin her an atılma tehdidi ile karşı karşıya kalarak çalıştığı alanda danışmanı veya bölüm başkanının düşünmediği gibi düşünmesi, bu kişilerin “istemediği” bir tezi yazması ya da savunması mümkün değildir. Bu durum hem akademisyenlerin kişisel gelişmesinin, hem de bilimsel gelişmenin önünde yapısal bir engel oluşturmaktadır.

50/d uygulamasının göz ardı edilen bir sakıncası da, “sektörde” araştırmacı olma olasılıkları çok düşük olan sosyal bilimler alanında doktora sonrası ilişkisi kesilen kişiler bakımından ciddi sorunların ortaya çıkmasıdır. Ayrıca fen ve sağlık bilimleri alanında dahi olsa sektörün kendine ait araştırma laboratuvarlarının sayıca azlığı dikkate alındığında bu alanda ihtiyaç duyulan araştırmacı sayısının da çok fazla olmadığı söylenebilir. Türkiye’nin istihdam ihtiyaçları ve diğer koşullar dikkate alınmadan böylesine bir uygulamanın yaygınlaştırılması doktora sonrası işsizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırmaktadır.

İş güvencesinden bahsetmenin mümkün olmadığı bu sistem, akademik kariyer yapmak isteyen, ancak sürekli bir belirsizlik ve güvencesizlik ile karşı karşıya bırakılan kişilerin üniversiteye ya da özelde devlet üniversitelerine yönelmelerini de engelleyecek bir uygulamadır. Bu uygulamanın daha da yaygınlaştırılarak bu şekliyle uygulanması halinde devlet üniversitelerinin bilim emekçileri bulmaları güçleşecek, üniversiteler öğretim elemanı yetiştirmek konusunda ciddi bir krizle karşı karşıya kalacaklardır.

Bu nedenlerle 50/d uygulaması, Türkiye’nin bahsedilen doktoralı ihtiyacının giderilmesi için uygun bir yöntem değildir. Bir yükseköğretim stratejisinden bahsedebilmek için tıp fakülteleri dışında bu uygulamaya son verilerek başarılı araştırma görevlilerinin kariyerlerine devam edebilmesi olanağı sağlanmalıdır. Bir kanun değişikliği yapılmadığı takdirde ise doktorasını başarılı biçimde tamamlamış araştırma görevlilerinin ilişkisinin kesilmemesi ve doktoralı yetiştirmek için araştırma görevlisi alınmamasına ilişkin YÖK’ün alacağı bir ilke kararıyla bu uygulamanın önüne geçilmeli, keyfi uygulamalar hakkında soruşturmalar açılmalı ve üniversitelerin akademik kadro bakımından ihtiyaçlarını rasyonel biçimde belirlemesi sağlanmalıdır.

2.g. Atama-Yükseltmeler: Niceliksel Değil Niteliksel Ölçütler

Raporun genelinde sürekli bahsedilen akademik özgürlük, özerklik, *kalite* gibi kavramlar ile öğretim elemanlarının iş güvencesi bakımından önemli bir konu da öğretim elemanları için getirilen ve sürekli tartışma konusu olan atama- yükseltme kriterleridir. Raporda “öğretim elemanlarının... üniversitenin yönetiminde merkezi konumdan marjinal konumlara itilmeleri, yaratıcılık coşkuları arttırılacak özneler olarak görülmekten çok, verim alınması için sıkıştırılması ve sürekli denetlenmesi gereken özneler olarak muamele görmeleri(nin), Türkiye’de yükseköğretim sisteminde yabancılaşma yarat(tığı)” biçimindeki isabetli saptama (s.141) yer almaktaysa da, bunun kaynağı olan sorunun aynen devamı teşvik edilmiştir. Dayatma / sıkıştırma / işsizlik tehdidi altında tutmanın en önemli aracı olan üniversitelerin kendi atama/yükseltme kriterlerini serbestçe belirlemesi uygulamasına devam edilmesi önerisi, sistemde var olan sorunları yok saymaktadır.

Kamu personeli sistemi içerisinde süreli atama sistemi sadece yardımcı doçent ve araştırma görevlileri bakımından getirilmiştir. Süreli atama mantığı çerçevesinde üniversiteler tamamen kendilerinin belirlediği atama/yükseltme kriterleri doğrultusunda bu öğretim elemanlarının görevlerine son verebilmektedir. Şu anki yapıda çeşitli üniversitelerin atama/yükseltme kriterleri arasında büyük uçurumlar bulunmakta, senatolar diledikleri ölçütleri keyfi bir şekilde uygulamaktadır. İlk bakışta bu uygulamaların özellikle üniversitelerdeki bilimsel niteliğin arttırılmasına yönelik olduğu düşünülebilirse de, var olan uygulamalar incelendiğinde çizilen resmin hiç de böyle olmadığı görülmektedir. Her şeyden önce, bir bilim adamının performansının “nesnel” olma kaygısı altında tamamen nicel kriterlere göre ölçülmesi bilimsel çalışmanın mantığına aykırıdır. “Nesnellik” kaygısının bir yansıması olarak üniversitelerin atama/yükseltme kriterlerini genellikle uluslararası endekslerde taranan dergilerde yabancı yayın şartı olarak belirlemesi de akademik değerlendirmelerin salt niceliksel düzeyde kalmasına neden olduğundan bu uygulama yerine niteliğin ön plana alındığı yeni bir atama yükseltme rejimi benimsenmelidir.

Bu tür ilkelerin bir başka sakıncası, bu ilkelerin akademisyenlerin çalışma alanı seçimlerinde piyasaya yönelik ya da dergilerin tercih edeceği popüler konulara odaklanmalarına yol açmasıdır. Bu durum, iki bakımdan olumsuz sonuçlara yol açmaktadır: Birinci olarak, üniversite tarihi çok eskilere dayanmayan ülkemizde pek çok bilim dalında en temel teorik ve soyut tartışmaların yapılması gerekliliği bu dayatmalar nedeniyle gözden kaçırılarak, akademisyenler bilimsel olarak ihtiyaç duyulmanın peşinden değil, puan getirme olasılığı olan çalışmaların peşinden sürüklenmektedir. İkinci bir sakınca da, özellikle yabancı yayın dayatmalarıyla ülkemizde ihtiyaç duyulan alanlardan uzaklaşmasıdır. Bu durum özellikle sosyal

bilimler alanında yapılacak çalışmalar ve uygulamalar bakımından ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Bu ilkelerin fakülteler ve bilim dalları arasındaki farklar gözetilmeksizin, katı bir merkezîyetçi işleyiş doğrultusunda tamamen rektörlüğün istediği şekilde belirlenmesi, bilim dalları arasındaki farkların yok sayıldığı haksız uygulamaları beraberinde getirmekte ve fakülte/öğretim elemanları ile rektörlük arasında çatışmalara neden olmaktadır. Oysa raporda “Merkezîyetçiliğin aşındırılması(nın) kalite güvencesi ve kalite süreçlerinin geliştirilmesi ile mümkün” olduğu belirtilmekte ve bu bakımdan rapor yine kendisi ile çelişmektedir. (s. 19.)

Bir başka olumsuzluk ise, bu ilkelerin kapsam olarak sadece araştırma görevlileri ve yardımcı doçentlerin atanması/görevde kalabilmesi için getirilmesi ve üniversitede bu kişiler üzerinde çok ciddi bir baskı yaratılmasıdır. Özellikle 33. maddeden atanan ve doktora bitirdiği andan itibaren üzerine ciddi biçimde ders yükü binen² araştırma görevlilerinin de iş güvencesinden yoksun olması söz konusudur.

Raporda, öğretim elemanlarının “işinde kalabilme hakkı”ndan söz edilirken aynı kurumdan olmama koşulunun getirilebileceği şeklinde bir öneri de yer almaktadır. (s. 193) ABD sistemi örnek alınarak getirilen bu öneri, Türkiye’nin var olan yapısıyla uyum olmayan bir öneridir. Türkiye’de hızla, çok sayıda ve altyapısı bulunmadan açılan üniversitelerin henüz akademik olarak yeterli olmadığı ve bu üniversiteler ile yerleşik üniversitelerde verilen eğitim niteliğinin aynı olmadığı, benzer bir şekilde Türkiye’deki nüfus yoğunluğunun ve gelirin coğrafi bakımdan dengeli dağılmadığı, büyük şehirler ile küçük şehirler arasında farkın büyüklüğü ortadadır. Şu an var olan koşullarda bu tür bir koşul getirilmesi halinde, sanıldığı gibi “yeni kurulan üniversitelerin yetişmiş öğretim üyelerini çekmesi kolaylaş(mayacak)”, aksine başarılı öğrencilerin akademik kariyere yönelmeleri engellenmiş olacaktır.

Üniversite senatolarının hukuki olarak atama/yükseltme ilkesi belirleme yetkisi olup olmadığı da tartışmalı bir konudur. Anayasa’nın 130. maddesinde öğretim elemanlarının atanmaları, özlük işleri ve emekliliklerinin *kanunla* belirleneceği belirtilmiştir. Bu açık hüküm karşısında Yükseköğretim Kanunu’nda ilke ve içeriği belirlenerek senatolara bu tür bir düzenleme yetkisi verilmediğine göre kanunda hiç yer almayan bu tür düzenlemelerin yapılması, düzenleme yetkisinin tali bir yetki

² Öğretim görevliliği, üniversitelerde atanmış öğretim üyesi bulunmayan dersler veya herhangi bir dersin özel bilgi ve uzmanlık isteyen konularında eğitim-öğretim ve uygulamaları için, öğretim üyeliği/görevliliği kadrosuna atanması biçiminde olmakta iken uygulamada bu koşullar olmaksızın 33. maddeden atanan araştırma görevlilerinin “öğretim görevlisi” olarak görevlendirildiğine ilişkin bir “görevlendirme” yazısı ile tek başına ders açması sağlanmaktadır.

olması nedeniyle hukuka aykırılık içermektedir. Her kuruma kendi personelinin atama/yükseltme ölçütünü belirleme yetkisi verilmesi, var olan hukuki düzen içinde mümkün değildir ve bu yetkinin tanınması, üniversitenin özerkliği ile açıklanamayacaktır. Anayasa’da belirtilen bilimsel özerklik kavramının, -kavramsal olarak sorun içermekle birlikte- amaçsal yorum yapıldığında aslında akademik özgürlüğe denk düştüğü ve amaçlanan şeyin bilim emekçilerinin devlet müdahalesi olmaksızın özgürce bilim yapmaları olduğu anlaşılmalıdır. Atama ilkelerinin getirilmesi ile akademik özgürlük arasında bir ilişki olmadığı gibi, bizzat bu ilkeler işten atılma tehdidiyle yaşamak zorunda bırakılan öğretim elemanlarının akademik özgürlüğüne engel oluşturmaktadır.

Bu nedenlerle, bize göre, atama/yükseltme ilkesi getirilmesi için öncelikle Yükseköğretim Kanunu’nda temel niteliklerin düzenlenmesi ve bu niteliklerin belirlenmesindeki ilke ve sınırlara yer verilerek bu konuda senatolara açık ve sınırlı yetki verilmelidir. Örneğin yabancı dil düzeyi ya da yayın koşullarında aranacak temel ve asgari nitelikler yasada belirtildikten sonra, bu niteliklerin -istenirse- yükseltilebilmesi konusunda senatolara yetki verilerek hem üniversitelerde nitelik bakımından asgari bir standart belirlenmesi, hem de yükseltme koşullarında farklılık yaratılması mümkün olabilir. Bu şekilde bir uygulama Anayasa’nın 130. maddesine aykırılık oluşturmayacak ve sınırları belli olan bu yetkinin kötüye kullanılmasının da önüne geçilecektir.

SON SÖZ

Buraya kadar anlatılanlar gösteriyor ki, üniversitelerde önemli yasal ve yapısal değişiklikler öneren YÖK Strateji Raporu, Türkiye üniversite sisteminin durumuna ilişkin yüzeysel, kaba, nicel veri analizinden öteye gitmeyen tespitlerden ibarettir; bu nedenle de yoğun biçimde kurgusaldır. Bu kurgusallık aslında bir ikna tekniğidir. Türkiye üniversitelerinin YÖK sistemi içindeki yoğun sorunlarından bunalmış ilkeli akademisyenleri, üniversite sınavına ömür adamış öğrencileri, para ve şöhret peşindeki proje entelektüellerini kendi dümen suyuna katmanın ustaca bir tekniği... Şöyle bir ifade bu ustalığı hakkıyla gösteriyor: “Üniversitelerin adeta güvenlik açısından duyarlı bir askeri tesise benzer şekilde güvenlik çemberi içine alınmış, giriş çıkışları sıkı denetime tabi kuruluşlar olmaktan bir an önce çıkarılması ve üniversitemizin daha geniş anlamda toplumla bütünleşebilmesi gereklidir. Kısa erimde kamuya açık konferansların, gösterilerin ve halk günlerinin düzenlenmesi ve sürekli eğitim merkezlerinin yaşam boyu eğitim amacı doğrultusunda yaygınlaştırılması bu bütünleşme ve karşılıklı etkileşim sürecine olumlu katkılar sağlayabilir.” (s.181). Dorusu böylesi bir dilein, üniversiteleri özel sektörün AR-GE merkezleri kılma, piyasanın nitelikli işgücü ihtiyacı için çok sayıda “doktoralı”

yetiştirme, yükseköğretimi pahalı ve özel sektörece üretilen bir hizmet alanına dönüştürme, süreli atamalarla bilim emekçilerinin büyük çoğunluğunun özgür, özerk bilimsel faaliyette bulunma hakkını elinden alma peşindeki *stratejik seçim*lerle yüklü bu raporda yer alması samimiyetsizliğin açık göstergesidir. Değerlendirme boyunca üzerinde sıkça durduğumuz ve raporu paradigmatik bir yapılmaya uğratan çelişkilerin temelinde yatan da bu kurgusallık ve samimiyetsizliktir. Niyet ve samimiyet bahsine bu denli dikkat çekmemiz, üniversitelerin mevcut haliyle ciddi bir reforma ihtiyacı olduğuna inanmamıza rağmen, rapora muhalefetimizin kaynağını göstermek üzeredir. Muhalefetimiz, raportörler için birer amentü halini aldığını gözlediğimiz *kalite, performans, paydaş, eğitimin arzı/talebi* gibi kavramlar etrafında burjuva politik iktisadının ilham ettiği yapay, sonu gelmez, doymaz ve kör göze parmak ilerleme arzusunadır. Durup kendimize soralım: *Quo vadis?*